

Etnisk rensing og internasjonal rett

Noen betraktninger med utgangspunkt i konfliktene i det tidligere Jugoslavia

MORTEN BERGSMO • *Media formidler mye informasjon om overgrep i forbindelse med etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia. Vi ser fjernsynsbilder av artilleriangrep på byer og landsbyer, og avisfotografier av internert sivilbefolkning. Avisene trykker daglig rapporter om overgrep og internasjonale reaksjoner. Statlige og ikke-statlige internasjonale organisasjoner utarbeider kontinuerlig nye rapporter som beskriver hendelser i konfliktområdene. Det synes imidlertid å være skrevet få analytiske arbeider som vurderer informasjonsmaterialet rettslig, eller analyserer sentrale rettslige og andre begreper. Uttrykket etnisk rensing brukes ofte. Det er ikke et rettslig uttrykk, men handlingene som utgjør etnisk rensing faller i stor utstrekning under rettslige begreper.*

I det følgende forsøker vi å beskrive uttrykket etnisk rensing nærmere (kapittel I), og å analysere hva gjeldende internasjonal rett sier om handlinger som omfattes av uttrykket (kapittel II). Etter kapittel III om forholdet til folkemord, skal vi se nærmere på grunnlaget for påstander om en offentlig serbisk politikk for etnisk rensing (kapittel IV), og hvilke folkerettslige konsekvenser en slik politikk eventuelt kan medføre (kapittel V). Vi avslutter med en de lege ferenda spørsmålsstilling om rettsliggjøring av uttrykket etnisk rensing (kapittel VI).

I. ETNISK RENSING I DET TIDLIGERE JUGOSLAVIA

Vi vil først forsøke å identifisere det faktiske innholdet i uttrykket etnisk rensing med hjelp av de mest sentrale offentlige og ikke-statlige rapportene om overgrep i det tidligere Jugoslavia (punkt 1.). Gjennom en slik beskrivelse kan man utkrystallisere et mønster for etnisk rensing (punkt 2). Når det er gjort er det lettere å se hvilke handlinger som er sentrale og hvordan de blir å vurdere separat og eventuelt samlet i forhold til internasjonal rett.

1) Uttalelser i sentrale rapporter om etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia
FNs Krigsforbrytelseskommisjon for det tidligere Jugoslavia (heretter (FNs) Krigsforbry-

telseskommisjon)¹ gir en kort definisjon av etnisk rensing: "Considered in the context of the conflicts in the former Yugoslavia, "ethnic cleansing" means rendering an area ethnically homogeneous by using force or intimidation to remove persons of given groups from the area. "Ethnic cleansing" is contrary to international law."²

Mazowiecki, FNs Menneskerettighetskommisjons spesialrapportør for menneskerettighetssituasjonen i det tidligere Jugoslavia (heretter Mazowiecki), uttaler i samme retning: "The Special Rapporteur shares the view of other observers that the principal objective of the military conflict in Bosnia and Hercegovina is the establishment of ethnically-homogenous regions. Ethnic cleansing does not appear to be the consequences of the war, but rather its goal. That goal, to a large extent, has already been achieved through killings, beatings, rape, destruction of houses and threats."³ Det sentrale er altså ønsket om etnisk homogenitet, det motsatte av flerkultur, og at man bruker trusler eller makt for å oppnå dette. Med Mazowieckis ord: "The term ethnic cleansing refers to the elimination by the ethnic group exercising control over a given territory of members of other ethnic groups."⁴ Og videre: "The continuation of ethnic cleansing is a deliberate effort to create a *fait accompli*

in flagrant disregard of international commitments entered into by those who carry out and benefit from ethnic cleansing. ... The conflict in Bosnia and Hercegovina is not a religious conflict, but one which is fomented by certain nationalist groups and parties in order to further their own political and material interests.”⁵

Det foreligger også noen tungtveiende uttalelser om virkemidler og fremgangsmåte ved etnisk rensing. For det første KSSE rapportørene Corell, Thune og Türk: “The means employed for the creation of “ethnically pure” areas are both direct and indirect. The most direct form consists of mass killings or forced deportations of the “undesirable” elements of the population. Furthermore, random killings, torture, death threats, and the subjugation of civilians to cruel and inhumane conditions in detention camps are intended to create a general climate of terror, making it impossible for a specific ethnic group to remain in a given area. The indirect forms of “ethnic cleansing” primarily consist of the destruction and confiscation of property and various forms of economic strangulation such as dismissal from employment of individuals belonging to a certain ethnic group. In such situations, deprivation of shelter and the means of livelihood, compounded by a climate of fear, eventually force people to leave their towns and villages.”⁶

Dernest har den amerikanske NGO Helsinki Watch kommet med relevante bidrag: “After an area is occupied by Serbian forces, a policy and practice of “ethnic cleansing” often follows. Such a policy aims to remove all non-Serbs from the occupied area, thereby creating an ethnically homogeneous region to be administered by Serbian authorities. The policy of “ethnic cleansing” entails the use of systematic execution, detention, deportation and displacement of non-Serbs from areas under Serbian control in Bosnia-Hercegovina.”⁷

FNs Generalsekretær (heretter Generalsekretæren) har uttalt seg om handlingene under etnisk rensing som forbrytelser mot menneskeheten, og i den forbindelse sier han: “In the conflict in the territory of the former Yugoslavia, such inhumane acts have taken

the form of so-called “ethnic cleansing” and widespread and systematic rape and other forms of sexual assault, including enforced prostitution”.⁸

2) *Et handlingsmønster for etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia*

På bakgrunn av de siterte og andre rapporter om overgrep i det tidligere Jugoslavia kan vi se konturene av et faktisk mønster for etnisk rensing. Først angripes byen/landsbyen/området som skal “renses” fra luften og med tungt artilleri av enheter som har vært en del av den tidligere jugoslaviske nasjonale armé og serbiske militære enheter fra Bosnia-Hercegovina eller Kroatia. Når motstanden er overvunnet rykker disse styrkene inn sammen med paramilitære enheter. Kontrollen etableres og ansvaret overlates til de paramilitære, som ofte først dreper ledende borgere og plager befolkningen. Så transporteres befolkningen til interneringsleire. Det er vanlig at flere drepes under transporten. I leirene skjer overgrep som tortur, massevoldtekt og ytterligere drap. I mange tilfeller vil så de som overlever bli transportert ut av det “rensede” området til en statsgrense eller etnisk “grense” etter at de har undertegnet erklæringer om fraskrivelse av rettigheter og krav på hjem og annet.

II. BRUDD PÅ INTERNASJONAL RETT VED HANDLINGER UNDER ETNISK RENSING

Vi skal nå se nærmere på hvordan sentrale handlinger under etnisk rensing blir å vurdere i forhold til gjeldende internasjonal rett. For enkelhets skyld behandles kun de viktigste traktatrettslige bestemmelser, og ikke internasjonal sedvanerett og generelle folkerettsprinsipper. Det er således ikke en uttømmende vurdering, verken faktisk eller rettslig. Det legges størst vekt på overgrepene i Bosnia-Hercegovina. Dette både fordi konfliktene der er mest aktuelle og fordi de fleste alvorlige rapportene om etnisk rensing beskriver forhold i den staten.

Med hensyn til den saklige kompetansen

(domsmyndighet *ratione materiae*) til den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia så foreslår Generalsekretæren at kun internasjonal humanitær rett som er "beyond any doubt part of customary law" kan anvendes.⁹ Den relevante traktatrett som Generalsekretæren mener utvilsomt er en del av internasjonal sedvanerett er:

- Genèvekonvensjonene med protokoller;
- Haagkonvensjon IV om landkrigens lover og sedvaner (med reglement), 1907;
- Folkemordskonevnsjonen, 9. desember 1948; og
- Charteret til den internasjonale militærdomstolen, 8. august 1945.¹⁰

I den videre analysen skal vi imidlertid vurdere handlingene under etnisk rensing mer alment i lys av internasjonal rett.

1) Internasjonale menneskerettigheter

a) *Noen internasjonale menneskerettigheter som krenkes ved etnisk rensing.* — Det tidligere Jugoslavia ratifiserte reservasjonsløst FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (heretter SP) den 2. juni 1971. Den føderale republikken Jugoslavia er suksessor til det tidligere Jugoslavia og er derfor bundet av SP. Den nye staten Kroatia har erklært overfor Generalsekretæren at den fra og med 8. oktober 1991 har tiltrådt ulike menneskerettighetskonvensjoner, derunder SP, ved suksessjon.¹¹ Bosnia-Hercegovina har gitt uttrykk for at den er bundet av SP ved å samtykke i rapportering til og møte for FNs Menneskerettighetskomité i november 1992.¹²

I det følgende ser vi på noen handlinger ved etnisk rensing som krenker menneskerettighetene (med henvisning til artikler i SP):

– Retten til liv, art. 6: Den grunnleggende retten til liv krenkes grovt i det tidligere Jugoslavia. Uskyldige mennesker drepes ved bombe- og artilleriangrep på byer og landsbyer, ved maktovertagelsen, under transport og i fange- og interneringsleire.

– Retten til fysisk integritet, art. 7: Tortur, og annen umenneskelig og nedverdiggende behandling finner sted. Det skjer særlig i

interneringsleire. Det foreligger mange rapporter om omfattende og systematisk bruk av voldtekt og andre seksuelle overgrep.

– Retten til personlig frihet, art. 9: Retten til personlig frihet og sikkerhet krenkes grovt gjennom vilkårlig arrest og internering. Befolkningen som "renses" bort fra sine hjemsteder oppbevares i ulike leire før de sendes ut av de "rensed" områdene. De alminnelige rettssikkerhetsgarantier respekteres verken før eller under frihetsberøvelsen. Tusenvis av personer er rapportert forsvunnet; deres rettigheter til liv, integritet og frihet kan alle være krenket, men familie og kjente får ingen pålitelig informasjon.

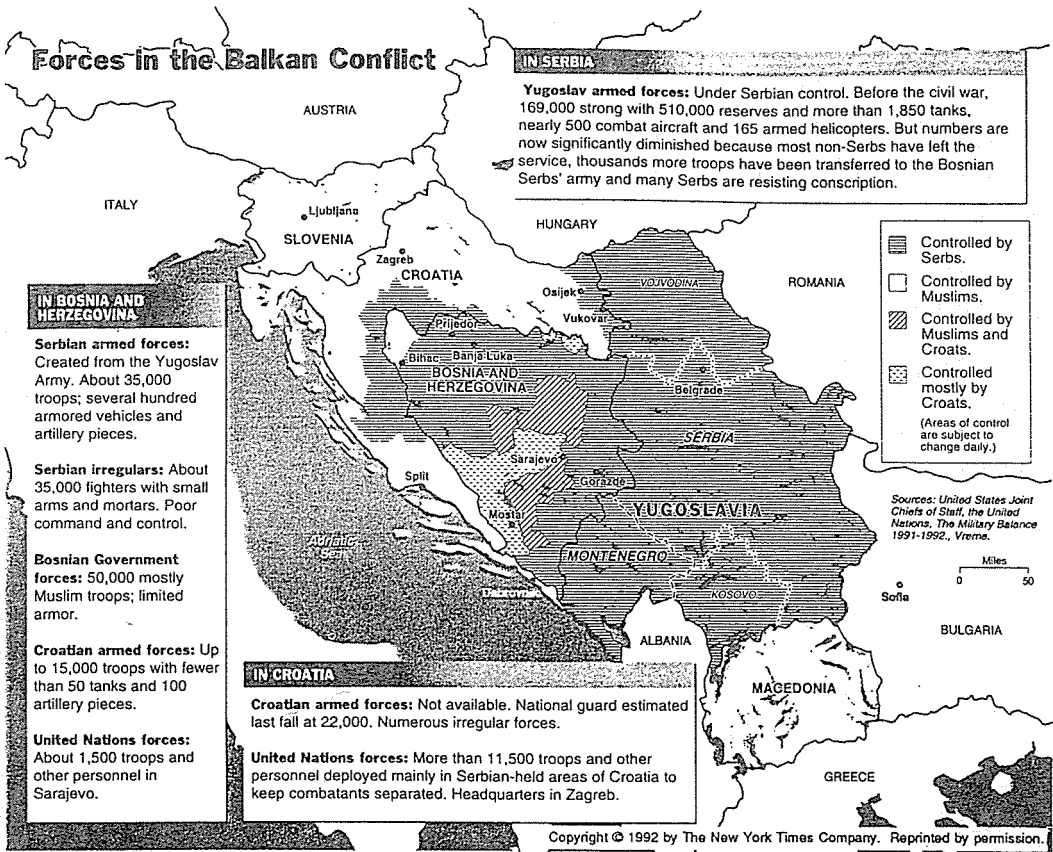
– Retten til fritt å velge bosted, art. 12: Denne rettighet krenkes grovt ved at hjemmene til mange ødelegges og beboerne tvangsflyttes og interneres.

– Retten til familieliv, art. 17: Familielivet utsettes for vilkårlige og ulovlige inngrep i og med tvangsflytting og internering. Det er vanlig at familiemedlemmer adskilles, ikke bare i ulike avdelinger i samme interneringsleir, men ofte sendes familiemedlemmer til ulike steder uten at det foreligger tilstrekkelig grunn.

b) *Derogasjon.* — Det kan oppstå nødstilstand i stater og SP art. 4 anerkjenner statlig adgang til å innføre unntakstilstand. Ved unntakstilstand kan staten treffe tiltak som fraviker menneskerettighetene. Men noen rettigheter kan under ingen omstendigheter fravikes, se art. 4 (2). Det gjelder blant annet retten til liv og fysisk integritet. Retten til personlig frihet, til fritt å velge bosted og til familieliv kan kun fravikes under nærmere bestemte omstendigheter, jfr. SP art. 4 (1).

For det første er det kun landets lovlige myndigheter som kan ha rett til derogasjon, ikke partipolitiske, militære eller paramilitære grupperinger. Selv om Bosnia-Hercegovina faktisk er oppdelt i områder under ulik militær kommando, så har republikken kun én lovlig regjering. Den serbiske republikken i Bosnia-Hercegovina og Den autonome republikken Herceg-Bosna har ikke oppnådd folkerettslig stilling som stater.

For det andre kreves det en offentlig nødstil-

stand som truer nasjonens liv. Unntakstilstand-
en må være offentlig proklamert. Disse vilkå-
rene er oppfylte i Bosnia-Hercegovina.¹³ Pre-
sidenten erklærte unntakstilstand 6. april 1992.

For det tredje må fravikelsene ikke gå ut-
over det som er strengt påkrevet av det kritiske
i situasjonen. I Bosnia-Hercegovina er situa-
sjonen meget kritisk: En stor del av republik-
kens befolkning er flyktninger, nesten like
mange i utlendighet som internt. Landets poli-
tiske selvstendighet og territoriale integritet er
i fare. Truslene rammer befolkning, territori-
um og statens organisasjon.

For det fjerde kan fravikelsene ikke være i
strid med andre folkerettsforpliktelser til sta-
ten i nødtilstand og heller ikke anvendes dis-
kriminierende. Det er særlig krigens folkerett
som setter grenser for hva staten kan gjøre.
Genøvekonvensjonene med tilleggsprotokoller

begrenser mulighetene både ved internasjonale
og interne væpnede konflikter, se II., 2. Om
diskriminering, se neste punkt.

c) *Diskriminering.* — Som nevnt forbyr SP
diskriminering ved fravikelse av konvensjo-
nens regler på grunn av nødtilstand, se art. 4
(1) i.f. Diskriminering som skjer kun på
grunnlag av rase, hudfarge, kjønn, språk, reli-
gion eller sosial opprinnelse rammes av
bestemmelsen. Der er særlig alternativet "reli-
gion" som er relevant for myndighetene i
Bosnia-Hercegovina. Det strider mot konven-
sjonen dersom republikkens lovlige myndig-
heter gjør større inngrep i for eksempel retten
til personlig frihet eller til fritt å velge bosted
for serbiske ortodokse og kroatisk katolikker
enn for bosniske muslimer.

Under punkt b) viste vi at grupperinger
utenom de lovlige myndigheter i Bosnia-

Hercegovina overhodet ikke har lov til å gjennomføre fravikelser fra SP selv om det er erklært unntakstilstand i hele republikken. Dette gjelder de nylig etablerte politiske og administrative organer i Den serbiske republikken i Bosnia-Hercegovina og Den autonome republikken Herceg-Bosna som reelt sett ikke står under de bosniske myndigheters innstruks. Det gjelder også for politiske partier generelt, og for militære og paramilitære grupperinger som ikke står under de sentrale, lovlige myndigheter i republikken. Således er enhver fravikelse av menneskerettighetene på områder kontrollert av andre enn de lovlige myndigheter i strid med SP, ikke bare brudd på rettighetene nevnt i art. 4 (2). Det har derfor bare sekundær rettslig betydning å konstatere at den diskriminering som skjer mot bosniske muslimer under etnisk rensing i disse områdene er konvensjonsstridig forskjellsbehandling. Dette selv om grunnlaget for den etniske rensingen er at personer behandles fundamentalt ulikt på grunn av etnisitet og religiøs tilhørighet.

2) Krigens folkerett

Noen handlinger under etnisk rensing utgjør brudd på folkerettens regler om krig og krigslignende situasjoner. En viktig del av reglene finner vi i Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller. Annen relevant traktatrett er:

- Haagkonvensjon IV om landkrigens lover og sedvaner (med reglement), 1907;
- Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt (med protokoll), 1954; og
- Konvensjon om forbud mot eller restriksjoner på bruk av visse konvensjonelle våpen som kan forårsake unødige skade eller som kan ramme vilkårlig (med protokoller), 1980.¹⁴

I tillegg kommer internasjonal sedvanerett og generelle folkerettsprinsipper. I det følgende ser vi kun på noen sentrale traktatrettslige bestemmelser.

Uttrykket krigsforbrytelser omfatter alle brudd på krigens folkerett som er tilstrekkelig alvorlige og som er foretatt med den skyld

som kreves for at det skal anses som en forbrytelse. Alle grove brudd på de traktatbestemmelsene vi skal se nærmere på under II., 2. kan derfor medføre ansvar for krigsforbrytelse. Det folkerettslige ansvar for krigsforbrytelser er et individuelt ansvar. Det kan gjøres gjeldende mot den enkelte enten han handlet på vegne av en stat eller annen organisasjon, eller alene.

Traktatbeskyttelsen er ulik for internasjonale og interne væpnede konflikter. Når det gjelder Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller er forskjellen påtagelig: Ved interne konflikter gjelder som utgangspunkt kun minimumsstandarden i konvensjonenes art. 3 og Tilleggsprotokoll II. Konfliktene i det tidligere Jugoslavia utgjør et komplisert og sammensatt bilde, med en oppløst føderasjon og flere nye stater som har oppstått på ulike tidspunkter i den væpnede konfliktperioden. Det er nesten ugjørkelig å skille mellom internasjonal og intern konflikt. Dertil kommer at partene i konfliktene har inngått flere avtaler som bestemmer at store deler av regelverket for internasjonale konflikter skal komme til anvendelse i det tidligere Jugoslavia.¹⁵ Av disse grunner har FN's Krigsforbrytelseskomisjon kommet til at hele konfliktkomplekset blir å anse som internasjonal væpnet konflikt.¹⁶ Dette forutsettes også i det følgende.

a) *Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller.* — Det tidligere Jugoslavia ratifiserte Genèvekonvensjonene 21. april 1950 og tilleggsprotokollene 11. juni 1979. Art. 210 i den føderale konstitusjonen av 1974 sier at domstolene kan anvende korrekt ratifisert traktatrett direkte. Dessuten inkorporerte straffeloven til datidens føderasjon viktige deler av konvensjonene og Folkemordskonvensjonen i kapittel 16.¹⁷ Denne straffeloven er senere inkorporert i lovgivningen til Bosnia-Hercegovina og Kroatias nye straffelov har beholdt kapittel 16.¹⁸ I henhold til kroatisk suksesjonserklæring av 11. mai 1992 kommer konvensjonene med protokoller retroaktivt til anvendelse på Kroatia fra og med 8. oktober 1991.¹⁹ Bosnia-Hercegovina har også formelt tiltrådt konvensjonene med protokoller.²⁰

Den fjerde av Genèvekonvensjonene av 12. august 1949 har regler som beskytter sivilbefolkningen i krigstid. Etter art. 2 gjelder konvensjonen for væpnede konflikter og okkupasjon, og art. 4 definerer de konvensjonsbeskyttede som personer i fremmed fiendes eller okkupasjonsmakts kontroll. Konvensjonen gjelder imidlertid også for konfliktene i det tidligere Jugoslavia i henhold til Krigsforbrytelseskommisjonens rettsforståelse²¹ og, for Bosnia-Hercegovinas vedkommende, avtale mellom partene datert 22. mai 1992, som i punkt 2.3 bestemmer at art. 13-34 og hele del III, seksjon IV om internerte skal anvendes.

Vi ser nå nærmere på hvordan noen av bestemmelsene i den fjerde Genèvekonvensjonen krenkes av sentrale handlinger under etnisk rensing.

– Fysisk integritet, artiklene 27 og 32: Vi har vist under kapittel I hvordan fysiske overgrep spiller en rolle under etnisk rensing. Når et område overtas etter intense artilleriangrep og under den senere interneringen skjer en utstrakt krenkelse av fysisk integritet. Art. 27, første ledd beskytter personen generelt, og i andre ledd er et særskilt vern for kvinner mot voldtekt. Art. 32 gir et direkte vern mot drap og tortur.

– Behandling av internerte: Konvensjonen inneholder hele 56 artikler om behandling av internerte. Mange av disse er krenket i forbindelse med etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia. Som eksempel nevnes plikten til å gi de internerte nok sunn og variert mat for å holde dem i god helsetilstand og unngå ernæringsproblemer (art. 89); plikten til å sørge for tilstrekkelig og kvalifisert helsetilsyn (art. 91); de internertes rett til å beholde personlige eiendeler og, dersom de tas vekk, til å opprette personlige konti etter nærmere bestemte regler (artiklene 97-98); og familiemedlemmers rett til å være på samme interneringssted (art. 82).

– Massetvangsflytting av sivilbefolkning er ulovlig, uansett motiv, jfr. art. 49. Bestemmelsen står i seksjonen om okkuperte territorier, og den omfattes ikke av særavtalene inngått av stridens parter i Bosnia-Hercegovina. Den blir likevel å legge til grunn i henhold til

rettsforståelsen til Krigsforbrytelseskommisjonen. Ut fra en naturlig forståelse av ordlyden må "okkupert territorium" også omfatte områder i Bosnia-Hercegovina med et tradisjonelt bosnisk-muslimsk flertall som bosniske serbere alene eller sammen med andre har tatt kontroll over. Etter art. 49, første ledd skal tvangsflytting av den muslimske befolkningen ikke kunne skje.

Art. 49, andre ledd gir et unntak fra regelen i første ledd når sivilbefolkningens sikkerhet eller tvingende militære årsaker krever det. I typiske tilfeller av etnisk rensing i Bosnia-Hercegovina er sivilbefolkningens sikkerhet truet nettopp på grunn av angrep fra serbere som ønsker å rense området for bosniske muslimer. Når formålene med angrepene er etnisk rensing kan man ikke si at det foreligger "tvingende militære årsaker" for å foreta en massetvangsflytting som innebærer etnisk rensing. Uansett bestemmer art. 49, andre ledd, siste punktum at sivilbefolkning som er tvangsflyttet etter andre ledd skal tilbakeføres til deres hjem straks fientlighetene i området opphører.

Endelig er det ulovlig for den okkuperende makt å overføre deler av sin egen sivilbefolkning til okkupert territorium, jfr. art. 49, siste ledd. På bakgrunn av rettsanvendelsesvurderingen for art. 49 over, må det antas å være folkerettsstridig når bosniske serbere befolker eller tillater befolket områder som var bebodd av fordrevet bosnisk-muslimsk befolkning med serbere.

– Ødeleggelse av fast eiendom og løsøre i okkupert territorium er ulovlig, hva enten rettsgodet er offentlig eller privat, jfr. art. 53. Bestemmelsen står i seksjonen om okkupert territorium, men den må komme til anvendelse på samme måte som art. 49, se over. I det tidligere Jugoslavia har vi sett masseødeleggelse av fientlig eiendom, ikke bare i forbindelse med artilleriangrep på områder i forbindelse med etnisk rensing, men også etter at områder er overtatt av fienden. Art. 53 gjør unntak for ødeleggelse som er absolutt nødvendig på grunn av militære operasjoner. Når selve formålet med operasjonene er å fordrive en gruppe mennesker fra deres hjem, og man for å nå

målet foretar store materielle ødeleggelser, sier det seg selv at unntaket i art. 53 ikke kan komme til anvendelse ved etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia.

– Alle fire Genèvekonvensjoner inneholder bestemmelser om såkalte “grove brudd”, jfr. den første konvensjonen: art. 50, den andre: art. 51, tredje: art. 130 og fjerde: art. 147. Sistnevnte nevner følgende handlinger som grove brudd, når de begås mot sivilbefolkning i fremmed fiendes eller okkupasjonsmakts kontroll:

- Forsettlig drap,
- tortur eller umenneskelig behandling, herunder biologiske eksperimenter,
- med overlegg å forårsake store lidelser eller å gjøre alvorlig skade på legeme eller helbred,
- ulovlig deportering eller overføring eller ulovlig innesperring av beskyttede personer,
- å tvinge en beskyttet person til å gjøre tjeneste i de væpnede styrker til den fiendtlige makt eller
- å unndra ham retten til vanlig og upartisk rettsfølgning etter bestemmelsene i denne konvensjon,
- å ta gisler,
- å ødelegge eller tilegne seg eiendom i stor målestokk på ulovlig og vilkårlig måte uten at det er berettiget av militær nødvendighet.

Det er på det rene at mange av krigsforbrytelsene begått i forbindelse med etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia er grove brudd i denne forstand, og at de derfor må kunne rammes av et skjerpet internasjonalt straffansvar for slike handlinger.

Den første Genèvekonvensjonen om syke og sårede i landkrig har viktige bestemmelser om vern av medisinske funksjoner. Artiklene 19 og 35 forbyr henholdsvis angrep på medisinske enheter overhodet og på transport av sårede, syke og medisinsk utstyr. Disse reglene er krenket flere ganger under konflikten i det tidligere Jugoslavia.²²

b) *Haagkonvensjon IV om landkrigens lover og sedvaner (med reglement), av 18. oktober 1907.* — Denne konvensjonen inneholder i det

vedlagte reglementet ytterligere bestemmelser om beskyttelse av sivilbefolkning og eiendom som er relevante ved etnisk rensing. Reglementets del II handler om fiendtligheter. Art. 23, første ledd, litra g. forbyr ødeleggelse eller overtagelse av fiendtlig eiendom. Unntak gjøres for tilfelle hvor det er “uomgjengelig påbudt av krigens behov”, men dette må forstås som den fjerde Genèvekonvensjonen art. 53, se over. Art. 28 forbyr uttrykkelig plyndring, mens art. 27 gir et særlig vern av bygninger som *inter alia* er viet gudsdyrkelse og helseformål. Endelig forbyr art. 25 angrep på eller bombardement av byer, landsbyer, boliger eller bygninger som ikke forsvarer. Alle disse bestemmelsene er grovt krenket i det tidligere Jugoslavia, blant annet ved bombardement av sykehus og moskéer.

Del II har også et forbud mot å erklære rettighetene til motpartens undersåtter for opphevet, jfr. art. 23, første ledd, litra h. Ett av kjennetegnene ved etnisk rensing er at de fordrevne tvinges til å undertegne dokumenter hvor man fraskriver seg rettigheter i de “rensede” områdene. Senere erklærer de okkuperende grupper at de fordrevne ikke lenger har rettigheter til eiendom og løsøre. Dette rammes av Haagkonvensjon IV.

Del III har regler om okkupasjonsmyndigheten. De må komme til anvendelse på konflikten i det tidligere Jugoslavia på samme måte som reglene i den fjerde Genèvekonvensjonen del III, seksjon III. Her finner vi art. 46 som blant annet krever at “familiens ære og rettigheter (og) individenes liv” skal respekteres. Her er også to bestemmelser om eiendom: Etter art. 47 er plyndring uttrykkelig forbudt, og art. 56 gir et strafferettslig vern mot tilegnelse, ødeleggelse og beskadigelse av institusjoner som er viet “gudsdyrkelse, velgjørenhet og opplysning, kunst og vitenskap” og “historiske minnesmerker, kunstverker eller vitenskaplige verker”.²³

c) *Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt (med protokoll), av 14. mai 1954.* — Denne konvensjonen gir vern av og respekt for kulturverdier i væpnet konflikt som supplerer bestem-

melsene i Haagkonvensjon IV om landkrigens lover og sedvaner, se art. 36 (1). Den gir relativt detaljerte bestemmelser om alminnelig og spesiell beskyttelse, transport av kulturgjenstander, kjenningsmerke, kontroll og registrering. Protokollen gir regler om tilbakeføring.

Konvensjonens artikler 4 og 5 gir de mest relevante bestemmelsene for etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia. Art. 4 (1) pålegger partene å avholde seg fra å bruke kulturverdier "til formål som vil kunne utsette dem for skade eller ødeleggelse i tilfelle av væpnet konflikt og ved å avholde seg fra alle fiendtligheter rettet mot slike gjenstander eller eiendom". I det tidligere Jugoslavia har vi mange rapporter om ødeleggelse av flere hundre år gamle kirker og moskéer. Det er et klart brudd på bestemmelsen. Art. 4 (4) inneholder et forbud mot represalie-aksjoner rettet mot kulturgjenstander.

Art. 5 gir regler om beskyttelse under okkupasjon. Bestemmelsene må komme til anvendelse på konflikten i det tidligere Jugoslavia ut fra samme rettsanvendelsesbetraktninger som anført under II., 2., a. om okkupasjonsreglene i Genèvekonvensjonene. Okkupasjonsmakten pålegges omfattende plikter, blant annet til å "ta øyeblikkelige forholdsregler" ved krigsskade på kulturgjenstander når "de kompetente nasjonale myndigheter er ute av stand til å ta slike forholdsregler". Således plikter bosniske serbere som har overtatt bosnisk-muslimske områder i Bosnia-Hercegovina umiddelbart å ta de nødvendige skritt for å bevare for eksempel gamle moskéer skadet under krigshandlingene.

d) *Konvensjon om forbud mot eller restriksjoner på bruk av visse konvensjonelle våpen som kan forårsake skade eller som kan ramme vilkårlig (med protokoller), av 10. oktober 1980.* —Konvensjonens art. 1 omhandler anvendelsesområdet og henviser til Genèvekonvensjonenes felles art. 2, se punkt II., 2., a. over. De materielle bestemmelsene står i protokollene. Det er først og fremst protokoll II om miner som er relevant for det tidligere Jugoslavia. Den gir generelle regler som begrenser adgangen til å anvende miner, særlig med sikte på å beskytte sivilbefolkningen. Etter art. 4 er det som utgangspunkt forbudt å bruke

en del miner i områder med befolkningskonsentrasjon hvor kamp mellom bakkestyrker ikke finner sted eller er forestående. Art. 8 pålegger partene noen plikter for å beskytte FN-styrker og -misjoner fra virkningene av minefelt, miner og minefeller. Vi har sett brudd på begge regler i det tidligere Jugoslavia.

3) *Forbrytelser mot menneskeheten*

Uttrykket "forbrytelser mot menneskeheten" kom inn i folkeretten i og med Nürnbergsakene etter Den andre verdenskrigen.²⁴ Nürnbergprinsippene²⁵ opererte med en slik forbrytelseskategori. Prinsippene utgjør en del av folkeretten²⁶. De ble senest bekreftet, er det hevdet²⁷, av Sikkerhetsrådet i resolusjon 808 av 22. februar 1993 om opprettelse av en internasjonal domstol for krigsforbrytere i det tidligere Jugoslavia. Allerede Generalforsamlingens første sesjon stadfestet folkerettsprinsippene som kom til uttrykk i charteret vedlagt Londonavtalen av 8. august 1945 og den internasjonale militærdomstolens dom mot krigsforbryterne²⁸. Som kjent kan Generalforsamlingens resolusjoner legge grunnlaget for internasjonal sedvane rett. Senere er det traktatrettslig uttrykt at folkemord og apartheid er forbrytelser mot menneskeheten.²⁹ Generalforsamlingen har også erklært at tvungne forsvinninger er "of the nature of a crime against humanity"³⁰.

Når det gjelder det nærmere innholdet i uttrykket forbrytelser mot menneskeheten kan vi for det første gå til charteret vedlagt Londonavtalen av 8. august 1945, hvor det heter i art. 6, andre ledd, litra (c):

Crimes against humanity: namely, murder, extermination, enslavement, deportation, and other inhumane acts committed against any civilian population, before or during the war, or persecutions on political, racial or religious grounds in execution of or in connection with any crime within the jurisdiction of the Tribunal, whether or not in violation of the domestic law of the country where perpetrated.

Folkerettskommisjonens kodifisering av Nürnbergprinsippene av 1950³¹ definerer forbrytelser mot menneskeheten i prinsipp 6, litra (c):

Crimes Against Humanity: namely, murder,

extermination, enslavement, deportation and other inhuman acts done against a civilian population, or persecutions on political, racial or religious grounds, when such acts are done or such persecutions are carried on in execution of or in connection with any crime against peace or any war crime.

Det sentrale rettslige innholdet av uttrykket er grove overgrep mot sivilbefolkningen og forfølgelsesrelaterte overgrep. Det sammenfaller i stor utstrekning med menneskerettighetsbestemmelser og humanitær rett. Når det gjelder kravet til handlingenes grovhet, kan man ut over den siterte ordlyden si at overgrepene må ha rammet mange; de må ha et massepreg.³² FNs Krigsforbrytelseskommisjon uttaler at handlingene i det tidligere Jugoslavia som tilsammen utgjør etnisk rensing "constitute crimes against humanity" og at de kan bli "assimilated to specific war crimes"³³.

Uttrykket omfatter altså overgrep mot egne borgere. Noen av de verste grusomhetene under Den andre verdenskrigen var jo Tysklands behandling av egen befolkning, først og fremst utryddelsen av jøder.³⁴

Det har vært hevdet at det kreves en klar tilknytning til krig ("in connection with") - det såkalte "war-nexus"-synspunktet. Dets opprinnelse er først og fremst Nürnbergdomstolens avvisning av kravet om at den måtte pådømme tyske overgrep mot egne borgere før krigsutbruddet. En mer presis forståelse av domstolens holdning er at den mente at disse overgrepene falt utenfor dens jurisdiksjon som definert av charteret.³⁵ Særlig problematisk er dette ikke i forbindelse med det tidligere Jugoslavia, ettersom konfliktene må bli å anse som internasjonal væpnet konflikt (se Krigsforbrytelseskommisjonens foreløpige standpunkt, under punkt II., 2. foran).

Det er på det rene at internasjonalt straffean-svar for forbrytelser mot menneskeheten er et individuelt ansvar.³⁶ Handlinger foretatt av personer som representerer en stat som er part i konflikten kan, dersom de for øvrig oppfyller vilkårene, anses som forbrytelser mot menneskeheten. I det tidligere Jugoslavia gjelder imidlertid de fleste rapporter påståtte overgrep

begått av serbiske irregulære styrker i Bosnia-Hercegovina som ikke står under noen bevise-lig formell statlig kommando. Gjør ikke disse gjerningsmennene seg skyldige i forbrytelser mot menneskeheten? Krigsforbrytelseskommisjonen hevder at gjerningsmannen må være "demonstrably linked to a party to the conflict"³⁷. Serbia anses som part, og det må antagelig også de bosniske serberne. Om dette uttaler US Helsinki Watch: "... organized militias, paramilitary organizations and self-declared states operating in the territory of the former Yugoslavia have either taken on sufficient attributes of the state or are sufficiently agents of a recognized state in the former Yugoslavia that their members are subject to individual criminal liability for crimes against humanity"³⁸.

Som vi ser vil antagelig overgrep på alle sider av konfliktene i det tidligere Jugoslavia kunne rammes av forbudet mot forbrytelser mot menneskeheten. Det mest aktuelle så langt vil nok bli å anvende standarden på handlinger under etnisk rensing som faller utenfor krigsforbrytelsene.³⁹

III. ETNISK RENSING OG FOLKEMORD

Det har kommet krav fra mange hold om at overgrepene mot bosniske muslimer i forbindelse med den etniske rensingen må straffes som folkemord etter Folkemordskonvensjonen av 9. desember 1948. Til tross for at konvensjonen er ratifisert av over 100 stater og den er påberopt mange ganger, er den på mange måter sovende, både når det gjelder direkte anvendelse og avskrekkelse. Som det uttrykkes i Oppenheim:

"It is apparant that, to a considerable extent, the Convention amounts to a registration of protest against past misdeeds of individual or collective savagery rather than to an effective instrument of their prevention or repression."⁴⁰

Realpolitisk sett kan man forstå dette i lys av Den kalde krigen; få om noen av de folkemordslignende overgrep vi har sett i etterkrigstiden har ikke samtidig vært en konflikt mellom to eller flere stormakter.⁴¹ Den verdenspolitiske situasjonen er endret, og foreløp-

pig står ikke stormaktsinteressene i det tidligere Jugoslavia helt mot hverandre.

Rettslig sett er folkemordsforbudet en del av internasjonal sedvanerett.⁴² Det tidligere Jugoslavia har ratifisert konvensjonen 29. august 1950. Bosnia-Hercegovina og Kroatia har begge tiltrådt.⁴³

Den etniske rensingen må oppfylle flere vilkår for å anses som folkemord etter definisjonen i konvensjonens art. II. Det kreves at handlingene er foretatt "i den hensikt å ødelegge helt, eller delvis, en ... etnisk ... eller religiøs gruppe som sådan", jfr. art. II. Med "etnisk gruppe" kan vel forstås både 1) alle bosniske muslimer og 2) bosniske muslimer i områder bosniske serbere ønsker å overta etter etnisk rensing. Det første alternativet sammenholdt med "helt" medfører store bevisproblemer så langt i Bosnia-Hercegovina-konflikten. "Delvis" er blitt tolket som "a reasonably significant number, relative to the total of the group as a whole, or else a significant section of a group such as its leadership"⁴⁴. Selv en delvis ødeleggelse av hele den bosnisk-muslimske gruppe er det vanskelig å bevise. Men en påstand om delvis ødeleggelse av de bosniske muslimene i bosnisk-serbisk kontrollerte områder vil det kunne føres omfattende bevis for.

Det kreves som sagt hensikt, men konvensjonsteksten sier ikke mer om skyldgraden for hovedvilkåret. Derimot nevnes direkte at overlegg⁴⁵ kreves i handlingsalternativet litra (c), se "deliberately". Forarbeidene støtter at dette må forstås som at overlegg ikke kreves under hovedvilkåret "med hensikt å ødelegge".⁴⁶ Som det er uttalt i teorien: "By excluding the word "deliberate" the authors of the Convention indicated that the psychological moment of plotting was not necessary for classifying an act of intended destruction as Genocide"⁴⁷. Når det gjelder handlingene under etnisk rensing i det tidligere Jugoslavia må det altså føres bevis for at handlingene er foretatt med hensikt.

Det kreves videre at hensikten må omfatte ødeleggelse av en gruppe "som sådan". Forarbeidene gir ikke ubetydelig, men tvetydig veiledning for tolkning av ordlyden.

Spørsmålet er om hensikten må ramme selve gruppen, eller om det også er folkemord når hensikten er for eksempel å erobre territorium eller plyndre verdier. *Ad hoc* komitéen som sto bak utkastet til konvensjonen mente at den ønskede ødeleggelsen må skje "on grounds of the national or racial origin, religious beliefs or political opinion of its [gruppens] members"⁴⁸. Dette møtte stor motstand. Venezuelas representant foreslo "som sådan", både for å unngå at folkemordere skulle kunne henvisе til andre motiver enn hat mot gruppen, og for å understreke at "the essential element" i hensikten er å ødelegge en gruppe som sådan.⁴⁹ Representanten fremholdt at forslaget både unngikk en oppramsing som gjorde teksten vanskeligere og "reintroduced the motives of the crime"⁵⁰. Flere delegasjoner stemte for eller mot forslaget fordi det ikke inneholdt oppramsingen, og forslaget gikk igjennom. Det ble besluttet å inkludere en merknad i rapporten fra Sjette komité om at den ved valget av formulering ikke nødvendigvis sluttet seg til forslagsstillerens fortolkning.⁵¹ Den nærmere fortolkningen av "som sådan" blir derfor opp til statene (og i henhold til konvensjonens art. IX⁵²).⁵³

Når det gjelder den etniske rensingen i Bosnia-Hercegovina kan de bosniske serberne og eventuelt personer fra Serbia eller Den føderale republikken Jugoslavia vanskelig få medhold i at den sentrale hensikten med handlingene, i folkemordskonvensjonens forstand, har vært for eksempel å vinne krigen, å erobre territorium eller å plyndre. På den annen side vil det i mange tilfeller ikke være uproblematisk å føre fellende bevis for at hovedhensikten har vært delvis å ødelegge gruppen av bosniske muslimer i de bosnisk-serbisk kontrollerte områdene.

Endelig kreves det en eller flere nærmere kvalifiserte folkemordshandlinger, jfr. art. II, litra (a)-(e). De relevante alternativene for det tidligere Jugoslavia er drap (litra (a)) og alvorlig kroppslig eller mental skade (litra (b)). Begge er forvoldt i stor utstrekning i Bosnia-Hercegovina og Kroatia.

Handlingene som skal straffes som folkemord er listet i art. III: Ved siden av direkte

folkemordshandlinger, rammes også direkte og offentlig tilskyndelse til folkemord, forsøk og medvirkning.

Som fremstillingen over viser er det ikke enkelt å dømme noen for folkemord, heller ikke i det tidligere Jugoslavia. Det er mange rettslige og faktiske vurderinger som må ligge til grunn for et eventuelt standpunkt om at handlingene under etnisk rensing rammes av Folkemordskonvensjonen. FNs Krigsforbrytelseskommisjon uttaler seg forsiktig; den sier at handlingene som utgjør etnisk rensing "could also fall within the meaning of the Genocide Convention".⁵⁴

Etter art. IV er det folkerettslige ansvar for folkemord personlig. Ingen immunitet anerkjennes av bestemmelsen. Videre kan såvel nasjonal domstol i landet hvor handlingene er begått som internasjonal straffedomstol med domsmyndighet i forhold til partene behandle saken, jfr. art. VI.⁵⁵

IV. DET FAKTISKE SPØRSMÅLET OM DEN FØDERALE REPUBLIKKEN JUGOSLAVIA ELLER SERBIA HAR EN POLITIKK FOR ETNISK RENSING

Det er et vanskelig bevissspørsmål hvorvidt Serbia eller Den føderale republikken Jugoslavia (Serbia og Montenegro) har en offentlig politikk for etnisk rensing. Serbiske og føderale myndigheter benekter det. Vi er foreløpig ikke kjent med noen grundig studie av politiske dokumenter og uttalelser som kan bekrefte eller avkrefte at en slik politikk eksisterer. Det foreligger imidlertid en del uttalelser fra autoritative kilder som berører spørsmålet.

FNs Menneskerettighetskomité kom inn på emnet da den vurderte rapporter fra Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Den føderale republikken Jugoslavia tidlig november 1992: "The Committee observed that the means deployed and the interests involved demonstrated the existence of links between the nationalists and Serbia which invalidated the Federal Government's claim to be exempt from responsibility."⁵⁶ Dette er en fast avvis-

ning av serbernes påståtte uskyld. Komitéen gikk videre: "The Committee strongly deplored this situation and regretted the refusal of the Federal Government to acknowledge its responsibility for such acts on the ground that they were committed outside its territory."⁵⁷ Her sies det indirekte at den føderale regjeringen har ansvar for hendelsene i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Og endelig: "The Committee firmly urged the Federal Government ... to refrain from any support for those committing such acts, including in the territory outside the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro)."⁵⁸ Komitéen konstatere med andre ord ansvar for den føderale regjeringen for handlinger begått utenfor dens territorium som tilsammen utgjør etnisk rensing, men den sier ingenting direkte om en politikk for etnisk rensing.

Videre har vi Krigsforbrytelseskommisjonen som antydningvis forutsetter en slik politikk: "Based on the many reports describing the policy and practices conducted in the former Yugoslavia, "ethnic cleansing" has been carried out".⁵⁹

Mazowiecki har uttrykket seg klart om spørsmålet: "The leadership of the Federal Republic of Yugoslavia, which comprises the Republics of Serbia and Montenegro, does not openly endorse the policy of ethnic cleansing. ... However, the Federal Republic of Yugoslavia and Serbia clearly exercise very great influence on the "Serbian Republic of Bosnia and Hercegovina" which, without their cooperation, would be completely cut off from the rest of the world. There is thus far no evidence that the Federal Republic of Yugoslavia and Serbia have taken effective measures to use their influence to put a stop to ethnic cleansing in Bosnia. ... In addition, there is some evidence that ethnic cleansing may be imminent in certain parts of Serbia and Montenegro where there are large communities of persons not of Serbian origin" (Kosovo og Vojvodina).⁶⁰ Her nevnes to nye momenter: For det første det faktum at Den føderale republikken øver enorm innflytelse på Den serbiske republikken i Bosnia-Hercegovina gjennom

samarbeide. Føderasjonens passivitet er avgjørende for serberne i naborepublikkene som gjennomfører etnisk rensing. For det andre ser vi tegn på begynnende etnisk rensing innad i Serbia. Det er en klar indikasjon på de reelle ansvarsforhold.

Mazowiecki fortsetter: "The existence of such groups [paramilitære] has provided a useful excuse for political leaders looking for a plausible way to deny responsibility for atrocities and war crimes which they in fact condone."⁶¹ Og videre: "The greater prevalence of ethnic cleansing in Serbian-occupied territories is undoubtedly related to the political objectives formulated and pursued by Serbian nationalists".⁶²

Han går lengst i følgende uttalelse: "The Serbian authorities in *de facto* control of certain territories in Bosnia and Hercegovina and in the United Nations Protected Areas bear primary responsibility for the policy of ethnic cleansing carried out there. The command of the Yugoslav National Army and the political leadership of the Republic of Serbia also share responsibility for this policy, which could not have been continued until the present time without their active support."⁶³ Her påstås en politikk for etnisk rensing å eksistere, og det politiske lederskap i Serbia gis medansvar. Med hensyn til karakteren til ledernes kontroll uttaler Mazowiecki at de "generally exercise effective control over their civilian and military structures and cannot thus dissociate themselves from atrocities committed by their forces"⁶⁴.

KSSE-rapportene inneholder også relevante uttalelser. Thomson sier kort at: "The "ethnic cleansing" operations which are taking place with official connivance or direct support have left people virtually defenceless even in their homes."⁶⁵ Rapportørene Corell, Thune og Türk går lengre: "Although responsibility for these grave violations of human rights and norms of international humanitarian law is to be attributed to both parties to the conflict [i Kroatia], it appears that the scale and gravity of the crimes committed by the JNA⁶⁶, Serbian paramilitary groups such as the TDF, and the police forces of the Knin authorities,

are by far the most serious. On the Serbian side, such violations of generally accepted international norms seem to form part of an officially tolerated or even supported systematic policy."⁶⁷ Og videre: "The policy of "ethnic cleansing" is, however, in general considered being part of the Serbian strategy to expel Muslims from Serbian controlled areas."⁶⁸

Endelig uttaler US Helsinki Watch: "Although such atrocities are being committed on a wide scale in Bosnia-Hercegovina, they are by no means restricted to that region. Helsinki Watch has documented similar cases of "ethnic cleansing" of non-Serbs in Croatia and in the Serbian province of Vojvodina and, in a different manner, in the province of Kosovo. Such practices are followed in many Serbian-controlled areas, are premeditated and systematically executed. Most of the civilian authorities in the aforementioned areas have not taken steps to stop or prevent such practices. In some instances, they have condoned and encouraged such expulsions. For these reasons, Helsinki Watch is gravely concerned that Serbian civilian and military authorities, as well as paramilitary forces, are implementing a broader policy aimed at the expulsion or extermination of non-Serbian populations in areas under their control."⁶⁹

Videre uttaler US Helsinki Watch at irregulære styrker og selverklærte politiske og administrative enheter i det tidligere Jugoslavia (enten har fått tilstrekkelige statlige kjenne-tegn eller) "are sufficiently agents of a recognized state in the former Yugoslavia that their members are subject to individual criminal liability for crimes against humanity" (se II., 3. over)⁷⁰. Her påstås det altså å foreligge tilstrekkelig nærhet mellom individer som begår handlinger i for eksempel Bosnia-Hercegovina og, må man gå ut fra, Serbia til å konstatere individuelt internasjonalt straffeansvar for forbrytelser mot menneskeheten.

Selv om materialet sier at det finnes en politikk blant serbere for etnisk rensing og at den føderale regjering og Serbia er medansvarlige for den, kan det foreløpig neppe sies å foreligge tilstrekkelig rettslig bevismateriale. Det er

imidlertid noe uklart hva som skal kreves i så henseende.

V. POLITIKK FOR ETNISK RENSING OG FOLKERETTLIG ANSVAR

Sett at man kan bevise at en stats myndigheter har en politikk for etnisk rensing og at den har foretatt eller unnlatt å foreta faktiske handlinger med dette for øye i en annen stat⁷¹ - kan staten bli holdt folkerettslig ansvarlig?⁷²

1) Ansvar

Etnisk rensing som sådan er ikke et rettslig begrep, men de sentrale handlingene som utgjør rensingen rammes av internasjonal rett som vist under kapitlene II og III, og kan medføre internasjonalt straffeansvar. Kan det likevel bli snakk om erstatnings-, gjenopprettelses- og oppreisningsansvar for etnisk rensing på annet grunnlag? Litteraturen om statlig ansvar er omfattende, men det hevdes at reglene om "state responsibility" ikke er velutviklet.⁷³ De bygger i stor utstrekning på internasjonal sedvanerett.⁷⁴

Som utgangspunkt kan ethvert brudd på folkerettsforpliktelser medføre ansvar.⁷⁵ Det mest interessante når det gjelder overgrep i det tidligere Jugoslavia er erstatningsansvar på grunn av objektivt traktatbrudd. Dersom en stat blir kjent ansvarlig eller medansvarlig for etnisk rensing i en annen stat og for en politikk for dette, har skadevolderen grovt krenket grunnleggende bestemmelser i for eksempel FN-charteret, regler som også må anses som generelle folkerettsprinsipper.

Art. 2 inneholder to slike bestemmelser. Først og fremst art. 2, nr. 4, som fastslår prinsippet om at stater skal avstå fra å true med eller bruke makt mot andre staters territoriale integritet eller politiske uavhengighet. "Territorial integritet" kan neppe forstås innskrenkende.⁷⁶ Uansett rammer kjernen i uttrykket annekasjon, og varig okkupasjon eller kontroll av fremmed territorium.⁷⁷ Videre har Generalforsamlingen uttrykkelig slått fast en statlig plikt til å avstå fra å organisere eller oppmuntre organisering av "irregular forces or armed bands, including mercenaries, for incursion

into the territory of another State"⁷⁸. Med hensyn til staten Bosnia-Hercegovinas territoriale integritet og de lovlige myndigheters politiske uavhengighet så taler den faktiske situasjonen et ganske klart språk. Hvorvidt maktmisbruk foreligger er et faktisk spørsmål, som må avgjøres av charterets organer og ikke partene.⁷⁹ Det er som utgangspunkt Sikkerhetsrådets ansvar, jfr. FN-charteret art. 39.

Når det gjelder hva som kreves for at makt er brukt eller truet brukt er det verdt å merke seg utviklingen fra Folkeforbundets pakt. Der brukte man uttrykket "resort to war".⁸⁰ Dette ble tolket som et krav om rettslig krigstilstand⁸¹, og i praksis ble væpnet selvtekt ikke rammet. Mellomkrigstriden ga en del erfaringer med maktbrukt uten formell krigserklæring, og ordlyden i FN-charteret går lenger. Det hevdes at art. 2, nr. 4 som utgangspunkt rammer all fysisk eller væpnet maktbruk, ikke bare krig.⁸² Det er neppe tvilsomt at bestemmelsen er grovt krenket i det tidligere Jugoslavia.

Derneft har vi art. 2, nr. 1 som sier at FN er basert på prinsippet om statenes suverene likhet. Charterets ordlyd omtaler ikke statenes suverenitet som ett av sine prinsipper.⁸³ Forarbeidene opplyser "suverene likhet" noe. De følgende elementer omfattes: statenes juridiske likhet; enhver stat nyter rettighetene som følger av full suverenitet; statens juridiske person må respekteres, såvel som dens territoriale integritet og politiske uavhengighet; og staten bør, under internasjonal orden, trofast oppfylle sine internasjonale forpliktelser.⁸⁴ Generalforsamlingen har senere bekreftet punktene, med en skjerpet formulering av plikten til å følge, "helt og i god tro", sine internasjonale forpliktelser.⁸⁵ Med andre ord gjelder prinsippet om likhet for loven mellom statene⁸⁶, og statenes territorium og deres administrative og politiske selvstendighet må respekteres.

Man undergraver selve fundamentet til dette prinsipp ved helt eller delvis å stå bak etnisk rensing i en annen stat. Begge idéene, suverenitet og likhet, krenkes ved den type inngrep som skjer ved etnisk rensing.

Både FNs Menneskerettighetskommisjon og

Generalforsamlingen har slått fast, med henblikk på konfliktene i det tidligere Jugoslavia, at stater som gjennom deres representanters handlinger på territoriet til en annen stat har gjort seg skyldige i menneskerettighetsbrudd vil bli holdt ansvarlige.⁸⁷ I noen av forslagene til Generalsekretæren i forbindelse med resolusjon 808 om opprettelse av en *ad hoc* internasjonal domstol for krigsforbrytelser i det tidligere Jugoslavia er statlig erstatningsansvar poengtert. Organisasjonen til den islamske konferansen uttaler: "Governments found responsible for crimes committed by individuals in the service of such governments or acting for or on behalf of such governments should be required under principles of State responsibility to pay such compensation"⁸⁸.

Verken Serbia eller Den føderale republikken Jugoslavia kan påberope seg selvforsvar etter FN-charteret art. 51. Anførsler om nødrett, represalier eller retorsjon kan som utgangspunkt heller ikke føre til generell ansvarsfrihet.

Vi har sett at en politikk for etnisk rensing sammenholdt med folkerettsstridige handlinger i forbindelse med faktisk etnisk rensing kan medføre folkerettslig erstatningsansvar. Under II. og III. er det vist at krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og folkemords-handlinger kan føre til internasjonalt straffean-svar. Men disse forbrytelsene alene kan også medføre individuelt eller statlig internasjonalt erstatningsansvar. Generalforsamlingen har gitt uttrykk for at ofre (og de som forsørges av ofre) ved etnisk rensing har rett til erstatning og oppreisning.⁸⁹ Underkommisjonen har lagt samme rettighet til grunn for tap på grunn av "displacement".⁹⁰ Amnesty International har foreslått til Generalsekretæren at det etableres en egen internasjonal kommisjon for å behandle slike krav mot individer og stater, tilsvarende fondet og kommisjonen etablert etter Gulfkrigen i 1991.⁹¹ Det kan også nevnes at Generalsekretæren går inn for at den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia skal kunne idømme inndragelse av verdier og avkastning ervervet i forbindelse med handlinger som pådømmes.⁹²

2) Unnlatelse

I utgangspunktet vil et folkerettslig ansvar på grunn av traktbrudd kun gjelde for statens handlinger. Som en parallell til kravet om "due diligence" kan det antagelig også bli statlig ansvar ved handlinger av private dersom staten ikke har gjort nok for å forhindre handlingene.

I kapittel IV siterte vi uttalelser om de bosniske serbernes avhengighet av samarbeide med Serbia og Serbias påvirkningsmuligheter. Et medansvar ble antydnet for Serbia og de føderale myndigheter fordi man ikke har benyttet sin innflytelse. Generelt sett må vel slik unnlatelse også bli å vurdere som objektivt traktatbrudd som medfører erstatningsplikt, se punkt 1. over.

3) Medvirkning

Vi har allerede vært inne på medvirkningsansvar for Serbia og Den føderale republikken. Men det har vært hevdet at også UNPROFOR, UNHCR og FN-EF-fredskonferansen har medvirket til "etnisk rensing" ved å evakuere sivilbefolkning i det tidligere Jugoslavia og gå god for etnisk rensing gjennom kantoniseringsidéen.⁹³ De nevnte organisasjonene må imidlertid hele tiden foreta en avveining mellom hensynet til å bevare bosettingsmønster og retten til liv. Som Mazowiecki uttaler det: "In territories of Croatia and Bosnia and Hercegovina under the control of ethnic Serbs, international organisations have repeatedly encountered special difficulties in deciding whether or not they should compromise their principles in order to avoid tragic loss of life. The forces responsible for carrying out ethnic cleansing deliberately put such humanitarian bodies in the position of either becoming reluctant accomplices to ethnic cleansing, by helping move target groups out of the area being "cleansed" to an area of safety under the control of other parties, or leaving them to their fate which according to the circumstances, may be detention, starvation or the risk of summary execution."⁹⁴

Han skriver videre: "Safe havens abroad must be found for those whose lives are in acute danger (such as persons detained in

camps or trapped in places like Trnopolje). The argument that providing refuge for such people is to conform to the policy of ethnic cleansing cannot override the imperative of saving their lives. Priority must be given to the protection of the right to life.”⁹⁵

VI. BØR UTTRYKKET “ETNISK RESNING” RETTSLIGGJØRES?

Uttrykket etnisk rensing er relativt nytt. Det er begrepsmessig beslektet med “racial cleansing” som ble brukt i forbindelse med Nazi-Tysklands raseprogram og utryddelsen av jøder. Overgrepene dengang førte til utarbeidelsen av Folkemordskonvensjonen og indirekte flere andre folkerettsinstrumenter. Det kan tenkes at det vil komme forslag om å utvikle det folkerettslige vern slik at etnisk rensing som sådan rammes direkte.

Som vist under fremstillingen foran rammes de sentrale bestanddeler i den etniske rensingsprosessen av eksisterende bestemmelser i internasjonal rett. Dersom reglene om krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten og internasjonale menneskerettigheter ble håndhevet ville det ikke være et synderlig behov for ytterligere folkerettslig vern. Hvis dessuten Folkemordskonvensjonen finnes anvendelig på etnisk rensing reduseres behovet ytterligere. En mer effektiv folkerett er ikke nødvendigvis et mer omfattende regelsystem. Folkemordskonvensjonen er langt på vei sovende, men det er likevel et innarbeidet og velkjent instrument.

På den annen side er det tegn som tyder på at verdenssamfunnet går inn i en tid med flere konflikter som bygger på etnisitet, nasjonalitet og selvbestemmelse. Et bredt krav om en rettsliggjøring av uttrykket etnisk rensing kan gi nye regler. Selve tilblivelsen og eksistensen av slike regler kan ha signal- og preventive virkninger. Skulle opprettelsen av en *ad hoc* internasjonal krigsforbrytelsesdomstol for det tidligere Jugoslavia, sammen med andre positive faktorer, sette fart i arbeidet med etablering av en fast internasjonal straffedomstol eller -mekanisme og en kodifisering av internasjonal strafferett vil det være naturlig å vurdere å inkludere etnisk rensing blant straffebedene.

Noter

1. Kommissjonen ble opprettet av Generalsekretæren med utgangspunkt i Sikkerhetsrådets resolusjon 780 den 6. oktober 1992. Det nærmeste vi kommer et formelt navn er “Ekspertkommissjonen opprettet i henhold til Sikkerhetsrådets resolusjon 780 (1992)”. Krigsforbrytelseskommisjonen må ikke forveksles med “the United Nations War Crimes Commission” som arbeidet med rettsoppgjøret etter Den andre verdenskrigen.
2. Se den første foreløpige rapporten, 10. februar 1993, S/25274, side 16.
3. Se Mazowieckis andre rapport, 6. november 1992, A/47/635 og S/24766, side 4.
4. Se Mazowieckis tredje rapport, 17. november 1992, A/47/666 og S/24809, side 6.
5. Ibid., sidene 38-39.
6. Se den første rapporten til KSSE rapportørene Corell, Thune og Türk, side 17.
7. Se War Crimes in Bosnia-Hercegovina, volum 1, august 1992, side 11.
8. Se Generalsekretærens rapport til Sikkerhetsrådet i henhold til resolusjon 808, S/25704, 3. mai 1993, side 13.
9. Ibid., side 9.
10. Generalsekretæren går ikke inn for å gi nasjonal rett stor plass. Unntaket gjelder straffutmålingsregler, se art. 24, nr. 1 i utkastet til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen, se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 28.
11. Kunngjøringen er datert 12. oktober 1992. Se Menneskerettighetskomitéens rapport datert 20. november 1992, A/C.3/47/CRP.1, side 5.
12. Ibid., side 3.
13. De territoriale forsvarsstyrkene ble mobilisert den 4. april 1992. For informasjon om dette, og en detaljert beskrivelse av hendelsene i Bosnia-Hercegovina i forbindelse med selvstendigjøringen, se Helsinki Watch, op. cit., sidene 27 flg.
14. Se punkt II., 3. for forbrytelser mot menneskeheten, hvor blant annet Charteret til den internasjonale militærdomstolen av 8. august 1945 nevnes. Dette er også traktatrett. Det samme gjelder Folkemordskonvensjonen, se kapittel III.
15. To av disse avtalene er: Avtale mellom partene i Bosnia-Hercegovina av 22. mai 1992 om anvendelse av internasjonal humanitær rett; og Avtale mellom samme av 6. juni 1992 om sikkerhet, hjelp fra Røde Kors o.a.
16. Se kommisjonens første foreløpige rapport, op. cit., side 14.
17. Se straffelovens kapittel 16: art. 142 har regler om krigsforbrytelser mot sivilbefolkningen; art. 144 om krigsforbrytelser mot krigsfanger; art. 150 om krenkende behandling av sårede, syke og krigsfanger; og art. 150 om ødeleggelse av kulturelle og historiske monumenter. I art. 141 er et

- forbud mot folkemord.
18. Se Amnesty International: Memorandum to the United Nations: The question of justice and fairness in the international war crimes tribunal for the former Yugoslavia, EUR 48/02/93, side 13.
 19. Se International Review of the Red Cross, mai-juni nummeret 1992, side 311.
 20. Se Amnesty International, op. cit., side 12.
 21. Ibid.
 22. Generalsekretærens utkast til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia har i reglene om saklig domsmyndighet en artikkel om grove brudd på Genèvekonvensjonene, se art. 2, se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 10.
 23. Generalsekretærens utkast til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia har i reglene om saklig domsmyndighet en artikkel som dekker de sentrale bestemmelsene i Haagkonvensjon IV, se art. 3, se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 11.
 24. I forbindelse med overgrep under Den første verdenskrigen inneholdt Versaillestraktaten bestemmelser om opprettelse av en internasjonal domstol for straffeforfølgelse av krigsforbrytere, derunder keiser Wilhelm II (som imidlertid søkte tilflukt i Nederland), se artiklene 227-29. De allierte oppga disse planene, og de klarte heller ikke å bringe til ansvar de skyldige for massedrap mot armenere i Tyrkia, til tross for at kommisjonen "on the Responsibilities of the Authors of the War and on the Enforcement of Penalties for Violations of the Laws and Customs of War" anbefalte prosesser mot tyrkiske tjenestemenn. Kommisjonen brukte uttrykket forbrytelser mot menneskeheten. USA hevdet at forbrytelsen ikke eksisterte i positiv folkerett. Sévrestraktaten (1920) skulle fungere som rettsgrunnlag for prosessene, men den trådte aldri i kraft. Erstatningen, Lausanne-traktaten (1923), ga de mistenkte tyrkerne amnesti. Se International Commission of Jurists: The Establishment of a Permanent International Penal Court, mai 1993, punkt I.
 - Generalsekretæren bekrefter i rapport S/25704 av 3. mai 1993 at "(c) crimes against humanity were first recognized in the Charter and Judgement of the Nürnberg Tribunal, as well as in Law No. 10 of the Control Council for Germany", se side 13.
 25. Nürnbergprinsippene bygger på tre kilder: charteret vedlagt London-avtalen av 8. august 1945 mellom de fire allierte om straffeforfølgelse av krigsforbrytere og opprettelse av en internasjonal militærdomstol; tiltalebeslutningen mot hovedkrigsforbryterne; og dommen i denne saken.
 26. Se R.F. Drinan: The Nuremberg Principles in International Law, i Annas/Grobin: The Nazi Doctors and the Nuremberg Code, 1992, sidene 175 flg.
 27. Se det amerikanske innlegget under Sikkerhetsrådets konsultasjon etter den enstemmige vedtagelsen av resolusjon 808: "There is an echo in this Chamber today. The Nuremberg Principles have been reaffirmed. We have preserved the long-neglected compact made by the community of civilised nations 48 years ago in San Francisco to the create the United Nations and enforce the Nuremberg Principles", S/PV.3175, side 11.
 28. Se Generalforsamlingens resolusjon 95 (1).
 29. Se Konvensjonen om ikke-anvendeligheten av lovbegrensinger for krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten av 26. november 1968 art. I, litra (b). Poenget med konvensjonen er å forplikte partene til ikke ved lov eller forskrift å begrense straffeforfølgelse og idømmelse av straff for krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten, se art. IV. Kun i overkant av trede staten har ratifisert konvensjonen, derunder det tidligere Jugoslavia, men nesten ingen vestlige stater.
 - Generalforsamlingen vedtok ved resolusjon 3068 (XXVIII) 30. november 1973 Konvensjonen om forhindring og straff av apartheidforbrytelsen. Dens art. I sier blant annet at partene "erklærer at apartheid er en forbrytelse mot menneskeheten". Art. II definerer "apartheidforbrytelsen". Konvensjonen stadfestet Generalforsamlingens resolusjon 2202 (XXI) av 16. desember 1966 om apartheidpolitikk.
 30. Se Generalforsamlingens resolusjon 47/133 av 18. desember 1992: Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, fjerdde avsnitt i innledningen.
 31. Folkerettskommisjonens utkast til "Code of Offences against the Peace and Security of Mankind" fra 1991 omhandler også forbrytelser mot menneskeheten.
 32. Se US Helsinki Watch: War Crimes in Bosnia-Hercegovina, volum II, appendix A (som inneholder en kort folkerettslig betenkning om forbrytelser mot menneskeheten), sidene 394-395, hvor det hevdes at overgrepene må være "committed on a mass scale".
 33. Se op. cit., side 16. Dette støttes blant annet av US Helsinki Watch, som på side 397 i volum II hevder at rapporterte overgrep "constitute a sufficiently "mass-scale" to be crimes against humanity in many instances, and deserve judicial prosecution".
 34. Se volum II, op. cit., side 396, hvor det hevdes at dette var "the principle reason" for anvendelsen av uttrykket under Nürnbergoppgjøret.
 35. Dette er US Helsinki Watch sin posisjon, se ibid., sidene 395-396. Det uttales blant annet at domstolens holdning var "jurisdictional only and not definitional", med henvisning til, *inter alia*, Orentlicher: Settling Accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior

- Regime, i Yale Law Journal, volum 100, 1991, sidene 2537 flg.
36. Se charteret vedlagt London-avtalen av 8. august 1945 artikkel 6, andre ledd ("there shall be individual responsibility").
 37. Se op. cit., side 15.
 38. Se volum II, op. cit., side 397.
 39. Se Generalsekretærens utkast til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen art. 5 for forbrytelser mot menneskeheten, se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 13.
 40. Se L. Oppenheim: International Law: A Treatise, volum I, side 75 (H. Lauterpacht-utgaven, 7. utgave, 1955).
 41. Det gjelder også Kambodja.
 42. Se Den internasjonale domstolen: Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion, 28. mai 1951, ICJR, 1951, side 23.
 43. Se Amnesty International, op. cit., side 12.
 44. Se spesialrapportør B. Whitakers rapport til Underkommissjonen: Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide, E/CN.4/Sub.2/1985/6, 2. juli 1985, side 16.
 45. Den norske oversettelsen i Norges Traktater, bind II, side 489 bruker ordet "bevisst" for "deliberately". En forfatter uttaler, med henvisning til forarbeidene (A/C.6/SR.82, side 3), at "(t)he word 'deliberately' was included there to denote a precise intention of the destruction, i.e., the premeditation related to the creation of certain conditions of life", se N. Robinson: The Genocide Convention, A Commentary, 1960, side 60. "Premeditation" er stikkordet; at handlingen er planlagt. "Bevisst" er neppe et dekkende ord.
 46. Se Robinson: The Genocide Convention, A Commentary, 1960, side 60, hvor det fremkommer at *ad hoc* komiteén som utarbeidet utkastet til konvensjonstekst ønsket et krav om overlegg. Et belgisk forslag (A/C.6/217) om å fjerne overleggsvilkåret fikk gjennomslag, blant annet fordi et skyldkrav ville bli inkludert i definisjonen av folkemord, og fordi et overleggsvilkår ville "relate to the idea of 'scheming and conspiracy' and might exclude those who through negligence or omission were guilty of Genocide [sic], and create a differentiation between the instigator and the agents", se Robinson, op. cit., ibid., med henvisning til A/C.6/SR.72, side 8.
 47. Se Robinson, op. cit., ibid.
 48. Sitert i Robinson, op. cit., side 60. Med Robinsons beskrivelse av standpunktet: "... there must be a specific motive for the act, deriving from the peculiar characteristics of the group".
 49. Se A/C.6/231, og Robinson, op. cit., side 61.
 50. Se A/C.6/SR.77, side 4.
 51. Ibid., side 10.
 52. Se Advisory Opinion: Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, op. cit. Så vidt meg bekjent er saken om "the Trial of Pakistani Prisoners of War" et av de få forsøk på å anvende art. IX, se 1972-1973 I.C.J.Y.B., side 134. Den internasjonale domstolen vurderte aldri realitetene i saken, se ICJR, 1973, side 347.
 53. Se Robinson, op. cit., side 61. Dette er naturlig nok kritisert i teorien.
 54. Se op. cit., side 16.
 55. Generalsekretærens utkast til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia har i reglene om saklig domsmyndighet en artikkel om folkemord, se art. 4, se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 12.
 56. Se kommentarer vedrørende menneskerettighetssituasjonen i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Den føderale republikken Jugoslavia, 6. november 1992, A/C.3/47/CRP.1, side 8.
 57. Ibid.
 58. Ibid.
 59. Se op. cit., side 16.
 60. Se Mazowieckis første rapport, 28. august 1992 (E/CN.4/1992/S-1/9), sidene 6-7.
 61. Se Mazowieckis tredje rapport, op. cit., side 7.
 62. Ibid., side 6.
 63. Ibid., side 38.
 64. Se Mazowieckis fjerde rapport, 10. februar 1993, E/CN.4/1993/50, side 55.
 65. Se rapporten til "the Thomson CSCE Mission to the Detention Camps in Bosnia-Hercegovina", september 1992, side 9.
 66. Den jugoslaviske nasjoale armé.
 67. Se rapportørenes første rapport, op. cit., side 17.
 68. Se rapportørenes andre rapport: Proposals for an International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia, 9. februar 1993, side 31.
 69. Se op. cit., side 11.
 70. Se volum II, op. cit., side 397.
 71. Drøftelsen omhandler som utgangspunkt situasjoner hvor både en politikk og faktiske handlinger (eller unnlatelser) kan bevises, ikke bare en politikk.
 72. Generalsekretærens utkast til statutter for den internasjonale *ad hoc* domstolen for det tidligere Jugoslavia opererer kun med ansvar for fysiske personer, se art. 6 om personlig domsmyndighet (domsmyndighet *ratione personae*), se Generalsekretærens rapport, op. cit., side 14. Det utelukker imidlertid ikke spørsmålsstillingens relevans.
 73. Se Harris: Cases and Materials on International Law, 1983, side 374.
 74. Folkerettskommissjonen har lenge arbeidet med teksten "Draft Articles on State Responsibility". For en oppdatert status til arbeidet som utføres gjennom kommisjonens komité og spesialrapportør, se GAOR, A/47/10, 1992, sidene 34-99.

75. Se Harris, op. cit., ibid.
 76. Se I. Brownlie: *International Law and the Use of Force by States*, 1963, side 268. Generalforsamlingen gir uttrykk for samme fortolkning i resolusjon 2625 (XXV) av 24. oktober 1970 (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of The United Nations*), operativt punkt 1, fjerde og femte avsnitt. Ved fortolkningen av art. 2, nr. 4 må man legge vekt på FNs målsetninger. En av målsetningene er å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet, se art. 1, nr. 1. Man kan derfor si at art. 2, nr. 4 inneholder "a general prohibition on the use of armed force as 'an instrument of national policy'" (in the words of the Briand-Kellogg Pact)", se Harris: *Cases and Materials on International Law*, 1983, side 644.

Bowett tolker "territorial integritet" restriktivt: *Self-Defense in International Law*, 1958, side 152.
 77. Se Harris, op. cit., side 643.

78. Se erklæringen i resolusjon 2625 (XXV) av 24. oktober 1970, op. cit., operativt punkt 1., åttende avsnitt. Dette uttrykker vel internasjonal sedvarerett. Erklæringen ble vedtatt ved konsensus.

79. Se N. Bentwich og A. Martin: *A Commentary on the Charter of the United Nations*, 1950, side 13.

80. Se Folkeforbundets pakt, innledningen, andre ledd, og artiklene 15 og 16 som begrenser adgangen til å ty til krig.

81. Se Goodrich og Hambro: *Charter of the United Nations, Commentary and Documents*, 1949, side 104 og Q. Wright: *When Does War Exist?*, i *AJIL*, volum XXVI, side 362.

82. Se Bentwich og Martin, op. cit., side 13, og Goodrich og Hambro, op. cit., side 104. Selve charteret og dets forarbeider gir ikke svar på spørsmålet. Etter drøftelser unnlot man å inkludere en detaljert definisjon av aggressjon.

83. Likevel gir bestemmelser i charteret klart uttrykk for statenes handelfrihet, for eksempel artiklene 2 (7) og 51 (som begge likevel begrenses av det viktige unntaket: tiltak under kapittel 7), og den dominerende innskrenkningen av hovedorganenes kompetanse til det å gi anbefalinger. For en aktuell, velformulert kritikk av suverenitetsdogmet, se L. Henkin: *The Mythology of Sovereignty*, *ASIL Newsletter*, March-May 1993, sidene 1, 6-7.

84. Plenum i FNs Konferanse om internasjonal organisasjon godkjente denne formuleringen, se UNCIO, Report of Rapporteur of Committee I to Commission I, Doc. 944, I/1/34(1) (Documents, VI, side 457) og Verbatim Minutes of the Ninth Plenary Session, June 25, 1945, Doc. 1210, P/20, side 3 (Documents, I, side 614).

85. Se resolusjon 2625 (XXV) av 24. oktober 1970,

op. cit., operativt punkt 1, prinsippet om statenes suverene likhet.

86. Se Bentwich og Martin, op. cit., side 12.

87. Se Menneskerettighetskomisjonens resolusjon 1992/S-1/1 av 14. august 1992 og Generalforsamlingen resolusjon 47/147 av 18. desember 1992, avsnitt 10.

88. Se FN dokument A/47/920 og S/25512 av 2. april 1993, side 3.

89. Se resolusjon 47/147 av 18. desember 1992, avsnitt 11.

90. Se E/CN.4/Sub.2/1992/52 av 18. august 1992.

91. Se Amnesty International, op. cit., side 30. For en belysning av internasjonal og statlig praksis om erstatning ved grove brudd på menneskerettighetene, se SIM Special No. 12: *Seminar on the Right to Restitution, Compensation and Rehabilitation for Victims of Gross Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 1992. For en almen rettslig drøftelse av individuelt ansvar ved brudd på internasjonale menneskerettigheter, se Sunga: *Individual Responsibility in International Law for Serious Human Rights Violations*, 1992.

92. Se Generalsekretærens utkast til statutter art. 24, nr. 3, se Generalsekretærens rapport, op. cit., sidene 28-29.

93. For almene betraktninger om medvirkning i internasjonal rett, se den fjerde rapporten av spesialrapportør D. Thiam til Folkerettskomisjonens Komité for utkast til "Code of Offences Against the Peace and Security of Mankind", A/CN.4/398, 11. mars 1986, sidene 21-26.

94. Se Mazowieckis første rapport, op. cit., side 11.

95. Se Mazowieckis andre rapport, op. cit., side 9.

Noen viktige rapporter

- FNs Generalsekretær:

- rapport til Sikkerhetsrådet i henhold til resolusjon 808, 3. mai 1993 (S/25704)

- Spesialrapportør Mazowiecki (FNs Menneskerettighetskomisjons spesialrapportør for menneskerettighetssituasjonen i det tidligere Jugoslavia):

- første rapport, 28. august 1992 (E/CN.4/1992/S-1/9);

- andre rapport, 6. november 1992 (A/47/635 og S/24766);

- tredje rapport, 17. november 1992 (A/47/666 og S/24809);

- fjerde rapport, 10. februar 1993 (E/CN.4/1993/50)

- FNs Menneskerettighetskomité: Kommentarer vedrørende menneskerettighetssituasjonen i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Den føderale republikken Jugoslavia, 6. november 1992 (A/C.3/47/CRP.1)

- FNs Krigsforbrytelseskommisjon for det tidligere Jugoslavia: Første foreløpige rapport, 10. februar 1993 (S/25274)

– KSSE:

- Report of the Thomson CSCE Mission to the Detention Camps in Bosnia-Herzegovina, September 1992;
- Rapportørene Corell, Thune og Türk, første rapport: "Rapporteurs (Corell - Türk - Thune) under the Moscow Human Dimension Mechanism to Croatia, 30 September - 5 October 1992";
- Rapportørene Corell, Thune og Türk, andre rapport: Proposals for an International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia, 9.

februar 1993

– Helsinki Watch:

- War Crimes in Bosnia-Herzegovina, august 1992;
- War Crimes in Bosnia-Herzegovina, volum II, april 1993.

Om forfatteren

Morten Bergsmo, cand. jur., er for tiden doktorand ved Vitenskapsakademiet i Praha. Han er tilknyttet Institutt for menneskerettigheter.

English Summary

The article assesses possible responses of international law to the alleged practise of ethnic cleansing in the former Yugoslavia. Chapter I describes and analyses the characteristics of ethnic cleansing based on the central United Nations, CSCE and other reports on violations of international law in the former Yugoslavia. Chapters II and III reviews legally the central acts taking place under ethnic cleansing in light of international human rights law, the international law of war and the Genocide Convention. Chapter IV investigates the validity of claims suggesting the existence of a Serbian or Federal policy of ethnic cleansing. Chapter V analyses the legal effects of such a possible policy in terms of state responsibility. Finally, chapter VI asks whether we need international criminal protection against ethnic cleansing as such.